

JAROMÍR KRŠKO*

Spracovanie slovenského onymického priestoru v rámci slovanskej onomastickej lexikografie – stav a perspektívy

KRŠKO, J.: Processing of the Slovak Onymic Space within Onomastic Lexicography – State and Prospects. *Slavica Slovaca*, 53, 2017, No. 3-4, pp. 143-150 (Bratislava).

The article analyzes monographs and scientific articles from various onomastic subdisciplines that analyze the Slovak onymic space. The author summarizes the already explored regions and outlines the next perspective research.

Onomastics, toponomastics, Dictionary of Slovak Anonymyms, Hydronymia Slovaciae, current state, development prospects.

Onymický priestor definuje V. Blanár ako „súhrn vlastných mien používaných v jazyku daného národa na pomenovanie reálnych, hypotetických a fantastických objektov“¹. V intenciách koncepcie onymického komunikačného registra² vymedzujeme onymický priestor ako „súbor všetkých onymických bodov (nositeľov onymických scén) nachádzajúcich sa v sociálnom priestore príslušnej sociálnej skupiny (záujmovej skupiny, rodiny, časti obce, obce a pod.). Onymický priestor je propriálnou súčasťou komunikačného registra sociálnej skupiny (ako súčasť kolektívneho vedomia, alebo tzv. sociálnej pamäte) a komunikačného registra príslušníkov tejto skupiny (ako súčasť individuálneho vedomia – individuálnej pamäte).

Onymický priestor v antroponymii predstavujú členovia jednotlivých sociálnych skupín (rodiny, školského kolektívu, obce, záujmovej skupiny a pod.), toponymický priestor je vymedzený priestorom danej sociálnej skupiny (obce, vyššej administratívnej jednotky, štátu atď.).³

Slovenská onomastika je pomerne bohatá na diela, v ktorých sa autori venovali opisu a spracovaniu slovenskej toponymie⁴ i antroponymie.

Medzi najstaršie, ale aj najdôležitejšie práce mapujúce slovenskú hydronymiu (aj) v širšom slovanskom kontexte, patrí práca Vladimíra Šmilauera *Vodopis starého Slovenska*.⁵ Šmilauerov *Vodopis* sa stal fundamentom slovenskej hydronomastiky a v súčasnosti tvorí „kosteru“ projektu *Hydronymia Slovaciae*. Napísanie tohto diela bolo zároveň významným impulzom pre prvotné

* Jaromír Krško, prof. Mgr., PhD., Katedra slovenského jazyka a komunikácie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica.

¹ Blanár, Vincent: *Teória vlastného mena. Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii*. Bratislava: Veda, 1996, s. 25.

² Krško, Jaromír: *Všebecnolingvistické aspekty onymie. (Z problematiky onymického komunikačného registra)*. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Belianum, Filozofická fakulta, 2016. 146 s.

³ Krško, Jaromír: *Všebecnolingvistické aspekty onymie*, op. cit., s. 100-101.

⁴ V tomto ponímaní chápeme toponymiu ako funkčne nadradený termín, ktorý zastrešuje ďalšie druhy objektov pevne fixovaných v teréne – hydronymá, ojkonymá, terénne názvy atď.

⁵ Šmilauer, Vladimír: *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava: Učená spoločnosť Šafaříkova, 1932.

analýzy slovenskej historickej toponymie a vzbudenie záujmu o výskum slovenskej toponymie. V. Šmilauer v tomto diele spracoval na základe pramenných edícií metácie z arpádovského obdobia od najstarších čias po koniec 13. storočia najstaršie doklady slovenských hydroným. Na tú dobu to bola veľmi potrebná a záslužná práca, pretože staršie vydania archíválií boli často nesprávne a tendenčne interpretované, najmä zo strany maďarských historikov. Veľký prínos v sprístupnení týchto listín treba visieť predovšetkým v ich vyexcerpovaní po stránke topografickej, pretože maďarská historiografia ich spracovala predovšetkým po stránke diplomatickej a genealogickej. Dovtedy pri listinách chýbali komentáre, viacerí maďarski historici nelokalizovali jednotlivé body opísané v metáciách, prípadne ich lokalizovali nesprávne, tendenčnosť niektorých historikov sa prejavila aj v tom, že zaznamenávali len toponymá utvorené z maďarských apelatív.

Odozva na Vodopis starého Slovenska aj po desiatkach rokov je znakom toho, že sa autorovi podarilo splniť všetky ciele. Vodopis sa tak stal základom nielen pre slovenskú a slovanskú onomastiku, ale citujú z neho predovšetkým diachrónni lingvisti – tesne po vyjdení publikácie sa na zistenia V. Šmilauera často odvolával J. Stanislav vo svojich krátkych štúdiách venovaných výkladu slovenských ojkónym a aj vo svojich neskorších veľkých dielach. Na prácu V. Šmilauera v oblasti hydronymie nadviazal aj historik B. Varsik vo svojom diele *Slovenské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10.-12. storočí* (1989), ktorý doplnil viaceré výklady slovenských hydroným o novšie poznatky a názory – predovšetkým z druhej polovice 20. storočia. Spolu s Vodopisom starého Slovenska tvorí toto dielo B. Varsika najdôležitejšiu historickú základňu v súčasnom výskume slovenskej hydronymie, ktorý reprezentuje celoslovenský projekt Hydronymia Slovaciae.

Najdôležitejším predkladom pre možné spracovanie slovenského onymického priestoru v oblasti hydronymie je samotný projekt Hydronymia Slovaciae, ktorý sme detailne predstavili na XIV. Medzinárodnom zjazde slavistov v roku 2008.⁶ Na tomto mieste chceme len pripomenúť monografie, ktoré sa venujú jednotlivým povodiam a vytvárajú tak východiská pre záverečné spracovanie celej slovenskej hydronymie. Prvou monografiou, v ktorej sa spracovala hydronymia slovenského povodia, bola práca K. Rymuta a M. Majtána pod názvom *Hydronimia dorzecza Orawy* (1985). Táto monografia bola však spracovaná podľa metodiky starších poľských hydronomastických monografií. V roku 1998 vyšla v Stuttgarte ďalšia spoločná práca autorov K. Rymuta a M. Majtána pod názvom *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec. (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)*. V tejto monografii sa samostatne spracúva aj slovenská časť Dunajca a Popradu (s. 295-426 a 459-506). Autori tu nadviazali na zásady stavby hesla podľa jednotnej normy projektu Hydronymia Europaea.

Veľký záujem o monografické spracovanie slovenskej hydronymie nastal v druhej polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia. Nové monografie už metodologicky vychádzali zo zásad projektu Hydronymia Europaea. Postupne vyšli *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej* (Sičáková, 1996), *Hydronymia povodia Ipl'a* (Majtán – Žigo, 1999), *Hydronymia povodia Turca* (Krško, 2003). V r. 2004 pripravil J. Hladký monografiu *Hydronymia povodia Nitry*, v ktorej ako prvý predstavil metodologické spracovanie vodných kanálov, resp. metodiku ich zapisovania v hydrografickom členení povodia. M. Majtán pripravil v roku 2006 druhé (prepracované) vydanie *Hydronymie povodia Oravy* (spoluautor K. Rymut) podľa zásad projektu Hydronymia Slova-

---

⁶ Pozri Krško, Jaromír: Stav a perspektívy slovenskej hydronomastiky. In Žeňuch, Peter (zost.): XIV. medzinárodný zjazd slavistov v Ochride. Príspevky slovenských slavistov. Bratislava: Slovenský komitét slavistov, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2008, s. 49-60.

ciae. Rukopis kandidátskej dizertačnej práce *Hydronymia povodia horného Hrona* (Nemčoková, 1988) sa stal podkladom pre celé spracovanie povodia Hrona pod názvom *Hydronymia povodia Hrona* (autorom je J. Krško, 2008). Spracovanie povodia Hrona skompletizovalo spracovanie povodí takmer celého stredného Slovenska. Od roku 2008 sa začal intenzívny výskum synchronnej a diachrónnej hydronymie povodia Váhu. Výsledkom skúmania hydronymie povodia Váhu sú najaktuálnejšie monografie z častí povodia Váhu – *Hydronymia povodia Kysuce* (Krško – Velička, 2011), *Hydronymia horného povodia Váhu (od povodia Rajčanky po prameň Váhu)* (Krško, 2011), *Hydronymia povodia Dudváhu* (Hladký, 2011). Oblasti povodia Dunaja sa venujú monografie *Hydronymia severnej časti povodia Malého Dunaja* (Beláková, 2014) a *Hydronymia Žitného ostrova* (Hladký – Závodný 2015). Povodie slovenskej časti Moravy spracúva monografia *Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy* (Závodný, 2012). Oblasť západnej časti východného Slovenska bola monograficky spracovaná pod názvom *Hydronymia slovenskej časti povodia Hornádu* (Goóťšová – Chomová – Krško, 2014).⁷ Monografia o hydronymii Hornádu posunula výskum do oblasti východného Slovenska. V tejto oblasti boli spracované aj ostatné povodia, ale len do úrovne záverečných (bakalárskych a diplomových) prác na Katedre slovenského jazyka a komunikácie FF UMB v Banskej Bystrici (*Hydronymia povodia Tople*, Karahutová, 2006; *Hydronymia povodia Ondavy*, Homofa, 2007; *Hydronymia povodia Bodrogu*, Jendrálová, 2008; *Hydronymia horného povodia Laborca (po vodnú nádrž Zemplínska Šírava)*, Gajdošová, 2009; *Hydronymia povodí Ublianky a Laborca (od vodnej nádrže Zemplínska Šírava po ústie)*, Fridrichová, 2013). Primárnou úlohou v oblasti hydronymie je dokončiť projekt *Hydronymia Slovaciae* a na tento projekt by mal nadväzovať projekt spojenia jednotlivých monografií s digitálnymi mapami. Prvá informácia o možnostiach prepojenia slovenskej hydronymie s digitálnymi mapami odznela na XVII. slovenskej onomastickej konferencii v Trnave v roku 2007 v príspevku J. Krška a B. Pálku *Aplikácia spracovania hydronymie povodia Hrona do digitálnej mapy* (2010). Testovaním možností prepojenia bolo spojenie s vytvorenou digitálnou mapou povodia Hrona⁸, neskôr spojiť monografické výstupy jednotlivých povodí s geografickými informačnými systémami (GIS) a následne s webovým prostredím. GIS ako silný softvérový nástroj na spracovanie geografických dát poskytuje veľké možnosti – od možnosti sledovania priečného profilu celého toku, stvárňovanie sklonu reliéfu, doplnenia mapy o rôzne mapové filtre (ojkonymia, oronymia, typy zalesnenia...) atď. V prostredí GIS by bola spojená vizuálna stránka stvárnenia povodia a obsahovo-informačnou stránkou každého vodného toku – cez všetky jeho historické doklady (vrátane prameňa), varianty názvu, lokalizáciu až po etymologické výklady názvov.

Pokračovanie výskumu a finalizácia projektu *Hydronymia Slovaciae* je však spomalené nízkou dotáciou samostatných čiastkových projektov zo strany grantových agentúr. Napriek tomu je táto oblasť onomastiky najlepšie pripravená pre kompletne spracovanie v rámci onomastickej lexikografie a jej význam v slovanskom kontexte by bol nespochybniteľný.

Slovenská onomastika má veľmi dobre rozpracovanú aj oblasť diachrónnej a synchronnej ojkonymie. Tak ako je pre hydronomastiku primárnym dielom *Vodopis starého Slovenska*

⁷ Podrobný prehľad publikačných aktivít slovenských onomastikov v oblasti hydronymie možno nájsť v bibliografickom prehľade Súpis prác o slovenskej hydronymii. In Hladký, Juraj (zost.): *Z hydronymie západného Slovenska*. Zborník vedeckých štúdií. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010, s. 138-149.

⁸ Pozri Krško, Jaromír – Pálka, Boris: *Aplikácia spracovania hydronymie povodia Hrona do digitálnej mapy*. In Hladký, Juraj – Valentová, Iveta (zost.): *Lexika slovenskej onymie*. Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie (Trnava, 12.-14. 9. 2007). Bratislava – Trnava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Veda, vydavateľstvo SAV – Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2010, s. 229-237.

V. Šmilauera, pre slovenskú (a slovanskú) historickú ojkonomastiku je východiskovým dielom *Slovenský juh v stredoveku I, II.* (1948, reedícia 1999, 2004) z pera J. Stanislava.

Analýza historických dokladov slovanských osadných názvov ukázala širší slovanský kontext a umožnila jazykovedcom, historikom, archeológom a ďalším záujemcom o slovanskú históriu sledovať migračné prúdy jednotlivých menších slovanských kmeňov a slovanských etník tvoriacich dnešné slovanské národy. Spracovanie širokého priestoru oblasti stredného Dunaja poskytuje slovanskej toponomastike možnosť zisťovať frekvenciu a priestorovú distribúciu slovanských toponymov na jednej strane, na druhej strane môžeme sledovať aj jednotlivé toponymy uplatňujúce sa v rozličných slovanských jazykoch – či posesívnych typoch ojkonomným odvodených zo slovanských antropónymov alebo utvorených pomocou typických ojkonomformantov. Ján Stanislav spracovaním rozsiahleho slovanského areálu dokázal, že praslovanský základ slovenčiny bol jazykovo-etnický rovnorodý a neskôr bol rozčlenený na dnešné nárečové makroareály jazykovými prvkami z juhu.⁹ Na tieto východiská neskôr nadviazali predovšetkým E. Paulíny a R. Krajčovič so svojimi teóriami o migračných prúdoch Slovanov z pôvodnej pralasti do priestoru strednej Európy.

V oblasti historickej ojkonomie sú ďalšími dôležitými dielami monografia R. Krajčoviča *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest* (2005), v ktorej autor vysvetľuje vznik názvov viacerých slovenských obcí, toponym, slovanských antropónymov, analyzuje mnohé apelatíva spojené s existenciou Veľkej Moravy a poukazuje na ne ako na dôležité motivačné činitele slovenskej toponymie. Viaceré svoje tvrdenia dokazuje R. Krajčovič širším onymickým kontextom a mnohé ojkonomymá vníma ako sústavu názvov motivovaných výrobou, obchodom, službami a podobne. Problematike tzv. služobníckych osád venoval R. Krajčovič pozornosť takmer polstoročie. Mnohé svoje úvahy a myšlienky o pôvode viacerých slovenských ojkonomným podrobnejšie rozpracoval v niekoľkoročnej sérii článkov *Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest* publikovaných v časopise *Kultúra slova* v rokoch 2007 – 2015.

Nezastupiteľné miesto v slovenskej ojkonomastike má monografické spracovanie vývinu názvov slovenských obcí v rokoch 1773 – 1997. M. Majtán vydal toto dielo pod názvom *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773–1997)* (1998). Ide o dôležitý zdroj historických podôb názvov slovenských obcí, pričom autor veľmi presne zachytil spoločenské a politické pomery, ktoré formovali historickú podobu slovanských ojkonomným – maďarizáciu, procesy premenúvania po prvej a druhej svetovej vojne, po nástupe komunizmu, procesy zlučovania i osamostatňovania sa obcí (najmä po roku 1989). Historické ojkonomymy z východného Slovenska venoval pozornosť J. Doruľa v príspevku *O miestnych menách v zápisoch zo 16. a 17. storočia z oblasti východného Slovenska*, ktorý publikoval v jazykovednom časopise roku 1964. Na základe analýzy historických písomností z archívov v Bardejove, Prešove a Sabinove analyzoval množstvo latinských, maďarských a slovenských podôb ojkonomným, ale čitateľ má možnosť získať aj množstvo osobných mien zapísaných v skúmaných archívoch. Medzi diela zaoberajúce sa formovaním názvov obcí zachytených na starých mapách, patrí aj monografia B. Kleina *Významné mestá Slovenska na tajných mapách 18. storočia* (2003), v ktorých opisuje historickú toponymiu zachytenú v mapách prvého vojenského mapovania. Najnovšou monografiou mapujúcou historickú ojkonomymiu je dielo D. Veličku *Dejiny osídlenia Kysúc* (2017), v ktorej autor venuje pozornosť historickému formovaniu obcí v povodí rieky Kysuce a v rámci osídľovania Kysúc sa zamýšľa aj nad motivačiou jednotlivých ojkonomným.

---

⁹ Pozri k tomu Krško, Jaromír: Slovenský juh v stredoveku Jána Stanislava v kontexte tradičných a nových onomastických výskumov. In Doruľa, Ján – Žeňuch, Peter (eds.): *Ján Stanislav a slovenská slavistika*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2016. s. 51-59.

Historickú podobu slovenských ojkoným zo štruktúrno-typologického hľadiska analyzoval P. Žigo v štúdiách *Štruktúrne typy slovenskej ojkonymie. Počítačový teaurus* (1991), *Historický aspekt slovenských zložených ojkoným* (1998), *Gramatické typy slovenských ojkoným* (1998), *Slovenské zložené ojkonýmá v Slovanskom onomastickom atlase* (2000). Pôvodným plánom bolo počítačovo spracovať štruktúru slovenských ojkoným a porovnať ju so západoslovanskou a neskôr s celoslovanskou databázou. Tento projekt však, žiaľ, zostal len vo fáze budovania teaurusu slovenskej ojkonymie. Hardvérovo je už táto databáza nekompatibilná so súčasnou výpočtovou technikou. Pri jej revitalizácii by sa musel celý teaurus spracovať nanovo.

Popularizačnou formou analýzy slovenských ojkoným je aj rozhlasová relácia *Čudnopis*, v ktorej J. Krško v päťminútovej relácii vysielanej na rozhlasovej stanici RTVS Regina Stred poslucháčom približuje históriu vzniku niektorých stredoslovenských obcí a ich etymológiu. Relácia sa vysielala raz za týždeň a od januára 2015 zaznamenala už takmer 160 pokračovaní.

Spojivom medzi analýzou slovenských ojkoným a terénnych názvov môže byť publikácia I. Horňanského *Osudy slovenských geografických názvov* (2016), v ktorej autor venuje pozornosť výkladom viacerých slovenských ojkoným, toponým a hydroným, ako aj niektorým apelatívnym východiskám ako motívom niektorých toponým.

Druhou veľkou výzvou pre slovenskú onomastiku v rámci spracovania slovenského onymického priestoru je oblasť terénnych názvov. Bohatý korpus slovenskej toponymie vznikol v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV v Bratislave veľkou súpisovou akciou v polovici šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch minulého storočia, kolektívnym terénnym výskumom, ktorý bol súčasťou seminárov o heuristickom výskume vlastných mien zorganizovaných Slovenskou onomastickou komisiou, excerpciou časopisov, almanachov, štúdií a rôznych článkov, výpisom katastrálnych máp, Základnej mapy ČSSR atď.¹⁰ Novším zdrojom korpusu slovenských toponým sú monografie a štúdie jazykovedcov spracúvajúce väčšie oblasti, rigorózne, diplomové a bakalárske práce študentov vysokých škôl, prípadne štúdie analyzujúce toponymiu v rámci monografie konkrétnej obce. Medzi najstaršie monografie v tejto oblasti patrí spracovanie toponymie Oravy od A. Habovštiaka, ktorý ju publikoval v roku 1970 pod názvom *Oravské chotárne názvy*, Kysuckú toponymiu spracoval D. Choluj – *Onomastika Kysúc* (1992), toponymiu z oblasti východného Slovenska s dôslednou nárečovou charakteristikou opísal M. Bliha vo svojej monografii *Toponymia Ondavskej a Toplianskej doliny* (1996), gemerskej toponymii venovali pozornosť predovšetkým J. Krško v monografii *Terénne názvy z Muránskej doliny* (2001), v ktorej podrobne analyzoval terénne názvy piatich obcí v oblasti Muránskej doliny – Muránskej Huty, Muráňa, Muránskej Lehoty, Muránskej Dlhej Lúky a Revúcej, v jednej zo svojich prvých onomastických štúdií analyzoval toponymiu Revúčky (1994). Z najnovších prác spracúvajúcich onymický priestor Gemera patria dve významné práce G. Rožaja *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná* (2017)¹¹ a jeho dizertačná práca *Toponymia severnej časti Slanskej doliny v kontexte etnokultúrnych vzťahov* (2017), v ktorej venoval pozornosť toponymii troch obcí východného Gemera – Vlachova, Gočova a Nižnej Slanej.

Mnohé slovenské toponymá sú spracované a analyzované v miestnych monografiách obcí, prípadne sa výskumom miestnej toponymie zaoberajú amatérski nadšenci, učitelia a kultúrne pracovníci. Hoci nesystémové, ale materiálovo cenné spracovanie toponymie troch tekovských obcí (Veľký Ďur, Starý Tekov a Hronské Kľačany) predstavila J. Láskošová v monografii *Tekov očami matky Zeme* (2007).

¹⁰ Pozri Valentová, Iveta: Zo zásad koncepcie spracovania lexiky slovenských terénnych názvov. In Gałkowski, Artur. – Gliwa, Renata: Mikrotoponymia i makrotoponymia. Problematyka wstępna. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014, s. 156.

¹¹ Rožai, Gabriel: Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Vyšná Slaná. Rožnava: Gabriel Rožai, 2017, 265 s.

Korpus slovenských toponým sa spracúva v rámci slovníka slovenských anojkoným pod názvom *Lexika slovenských terénnych názvov* a vychádza z koncepcie spracovania toponymie v Čechách a na Morave¹², pričom sa využíva softvérové prepojenie s brnianskym pracoviskom, pretože „brnianska koncepcia spracovania a interpretácie materiálu využíva poznatky súčasnej onomastickej teórie a súčasne najmodernejšie digitálne prostriedky, ktoré umožňujú interaktívny prístup k materiálu...“¹³ I. Valentová v citovanej štúdií zároveň predstavila zásady tvorby a podobu hesla slovníka. Význam spracovania a digitalizácie slovenskej toponymie spočíva predovšetkým v možnosti komparácie databáz na Morave a Sliezske z hľadiska štruktúrnych typov, frekvenčnej distribúcie topolexém, topoformantov. Digitálne spracovanie zároveň vytvorí podmienky pre rýchle štatistické vyhodnotenie údajov v heslách, zobrazenie vybraných údajov na mape a vyhľadávanie v celej databáze toponým. „Na základe určitej funkčnej špecifikácie bude možné vytvoriť nielen slovník toponymickej lexiky, ale aj toponomastikon, ktorého východiskom stavby hesla je pomenovanie jedného geografického objektu (denotátu) alebo slovník z určitej geografickej oblasti, či slovníky podľa jednotlivých druhov anojkoným (napr. oronymá, chotárne názvy, hydronymá ap.)“¹⁴ Slovník spracúvajúci slovenskú toponymiu môžeme chápať ako slovník synchronnej toponymie (napriek tomu, že databáza obsahuje toponymá v rozsahu približne jedného storočia). Komplementárnym slovníkom k synchronnému toponymickému slovníku je projekt

Corpus Toponymicum Slovaciae Medievalis (CTSM), ktorý pripravuje Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Prvotným impulzom pre pokus o spracovanie historickej toponymie v oblasti dnešného Slovenska bola potreba historikov presne lokalizovať stredoveké toponymá podľa súčasných onymických objektov, resp. stotožniť stredoveké podoby s dnešnými názvami. P. Labanc (2017) predstavil tento projekt¹⁵ na XX. slovenskej onomastickej konferencii v Banskej Bystrici. Opísal štruktúru hesla, fungovanie a prínos pre iné vedné disciplíny, najmä pre onomastiku. Zdrojom pre databázu diachrónnej toponymie sú historické listiny spracované v slovenskom diplomatickom a registárskom. Zbierka listín pramenných materiálov zachytáva rozpätie rokov 805 – 1260 (*Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I., II.*) a roky 1301 – 1323 (*Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I., II.*). Mnohé historické oblasti dnešného Slovenska boli spracované v samostatných monografiách, ktoré P. Labanc spomenul vo svojom príspevku.

Onymický priestor tvoria jednotlivé onymické scény každého onymického bodu (denotátu). Onymickú scénu vnímame presne v súlade s úvahami V. Blanára a M. Majtána ako „súbor všetkých jestvujúcich formálnych a obsahových variantov a synonym používaných v rozličných komunikačných situáciách na označenie tohože denotátu“¹⁶ a „v priestore a čase existujúca koexistencia foriem, variantov vlastného mena alebo vlastných mien pri pomenúvaní jedného denotátu v rozličných komunikačných sférach a okolnostiach pomenúvania“¹⁷. Doplňenie súčasnej toponymie (terénnych názvov, ojkonymie, hydronymie, urbanonymie a pod.) o historické varianty názvov a ich stotožnenie s jednotlivými onymickými bodmi (de facto – vytvorenie čo najkompletnejšej onymickej scény daného onymického bodu). Spracovanie historickej toponymie a jej

¹² Českú toponymiu spracúvajú v onomastickom oddelení Ústavu pro jazyk český AV ČR v Prahe pod názvom Pomístní jména v Čechách a moravskou a sliezske toponymiu spracúvajú v dialektologickom oddelení Ústavu pro jazyk český AV ČR v Brne (Valentová, Iveta: *Zo zásad koncepcie spracovania lexiky...*, op. cit., s. 155-156).

¹³ Valentová, Iveta: *Zo zásad koncepcie spracovania lexiky slovenských terénnych názvov*, op. cit., s. 157.

¹⁴ Valentová, Iveta: *Zo zásad koncepcie spracovania lexiky slovenských terénnych názvov*, op. cit., s. 162.

¹⁵ Labanc, Peter: *Corpus Toponymicum Slovaciae Medievalis (CTSM)*. On-line databáza stredovekého toponymického materiálu a jej potenciál pri onomastickom a jazykovednom výskume. Referát prednesený na XX. slovenskej onomastickej konferencii *Konvergenca a divergenca v propriálnej sfére* (Banská Bystrica 26.-28. 6. 2017), 27 rkp. strán. V tlači.

¹⁶ Blanár, Vincent: *Teória vlastného mena*, op. cit., s. 26.

¹⁷ Majtán, Milan. 1996. *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: Veda, 1996, s. 8.

prepojenie so súčasnou toponymiou by vytvorilo podmienky pre spracovanie kompletného toponymického priestoru Slovenska v jeho chronologických úrovniach a priestorovej distribúcií.¹⁸

Ak uvažujeme o spracovaní onymického priestoru, tento priestor netvorí len toponymá, ale aj antroponymá, ktorých výskumu, najmä v oblasti ich fungovania v bežnej komunikácii, sa venovali predovšetkým V. Blánara a J. Matejčíka. Ich teória modelovania živých mien posunula slovenskú onomastickú školu medzi európsku špičku a vytvorila pevné základy pre formovanie modernej antroponomastiky. Základom spracovania živej antroponymickej sústavy v oblasti stredného Slovenska sa stali ich monografie *Živé osobné mená na strednom Slovensku. Designácia osobného mena* (1978) a *Živé osobné mená na strednom Slovensku. Distribúcia obsahových modelov* (1983). Problematike živých mien sa neskôr (v deväťdesiatych rokoch 20. storočia) venovala predovšetkým I. Valentová, ktorá sa v rámci výskumu živých osobných mien venovala predovšetkým oblasti hornej Nitry a z tejto problematiky publikovala viacero čiastkových štúdií – *Mená podľa domov v Diviackej Novej Vsi* (1994), *Živé mená v Diviackej Novej Vsi* (1995), *Krstné (rodné) mená v živých menách obyvateľov hornonitrianskej obce Diviacka Nová Ves* (1995), *Priezvisko ako funkčný člen živého osobného mena* (2003), *Apelatívny člen živého osobného mena* (2005), *Prímeno, živé meno, individuálna charakteristika či prezývka?* (2010). Komplexné spracovanie živých osobných mien z oblasti hornej Nitry publikovala v monografii *Živé osobné mená v hornonitrianskej oblasti* (2009). Viaceré čiastkové vedecké štúdiá a dizertačné práce boli zamerané na ďalšie regióny Slovenska – E. Krasnovská venovala pozornosť východnému Gemeru – *Osídlenie východného Gemera vo svetle osobných mien* (1991), tejto oblasti sa venovala aj L. Sičáková. M. Smatana analyzoval živú antroponymiu v povodí Rajčanky v štúdiu *Živé osobné mená v Rajci* (1994), kysuckú antroponymiu priblížila I. Kopásková v štúdiu *Živé osobné mená v Krásne nad Kysucou* 2010 a vo svojej dizertačnej práci *Komparácia obsahových modelov živých osobných mien v Krásne nad Kysucou a v Oravskej Lesnej* (2012) porovnávala distribúciu obsahových modelov živých mien z Kysúc s modelmi zastúpenými na Orave. Prechodnému slovensko-poľskému pomedziu severnej Oravy a jeho živej antroponymickej sústave venovala pozornosť v dizertačnej práci *Živé osobné mená v slovensko-poľskom pomedzí* M. Szczerbová (2015). Oblasť Tekova a jeho antroponymické modely si všimla A. Holá v štúdiu *Využitie jednotlivých funkčných členov v živých osobných menách v Novej Bani* (2003), M. Kazík sa venoval predovšetkým oblasti Nového Mesta nad Váhom, Myjavy, Starej Turej, ako o tom svedčia jeho štúdiá *Živé mená v staroturnianskej kopaničiarskej osade Topolecká* (2003), *Krstné (rodné) meno v Moravanoch nad Váhom* (2010), *Apelatívny člen v modelovej interpretácii živých osobných mien v Papradi* (2013) atď.

Výskum živej antroponymii, rovnako ako výskum prezývok, hypokoristických podôb antropónym, priezvisk atď., vytvára predpoklad pre popis a analýzu jednotlivých antroponymických objektov (nositeľov antropónym). Ich spracovanie a následná priestorová distribúcia by doplnila výskum tejto časti onymického priestoru. V oblasti antroponymie je však situácia (na rozdiel od toponymie) komplikovanejšia mobilitou nositeľov antropónym. Antroponymické modely živých mien, priezvisk (predovšetkým posesívneho typu), hypokoristických antropónym a ďalších druhov antropónym však predstavujú relatívne stály onymický segment ukotvený v onymickom priestore. Komparáciou rozličných modelov v synchronnej rovine s rovnakou oblasťou modelov v diachrónej línii by sa mohli sledovať posuny v názvotvorbe jednotlivých antroponymických subsystémov.

Otázkam historickej antroponymie sa venovali viacerí slovenskí onomastici. M. Majtán venoval pozornosť slovanským zloženým menám – *Chronológia slovanských zložených osobných mien v slovenčine* (1996), tvorbe ojkónym zo zložených slovanských antropónym (1998), výskytu zlo-

¹⁸ Pozri k tomu Krško, Jaromír: Všeobecnolingvistické aspekty onymie, op. cit., s. 100-101.

žených slovanských mien v slovenskej toponymii – *Zložené slovanské osobné mená v slovenskej toponymii* (1997); J. Krško analyzoval vplyvy pohanstva a kresťanstva na formu slovanských antroponým v štúdiu *Vplyv pohanstva a kresťanstva na formu vlastných mien našich predkov* (2004). Staršiu slovanskú antroponymiu analyzovali vo svojich príspevkoch J. Skladaná – *Slovenské osobné mená v Banskej Bystrici v 16. storočí* (1998), M. Blichá – *K charakteristike historických priezvisk* (1998), predpisovnej antroponymii dochovanej v mestských knihách venovali pozornosť R. Kuchar – *Prímená a priezviská z krstných mien v Jelšavskej mestskej knihe* (1996), M. Blichá – *Priezviská v Prešovskej mestskej knihe* (1996), M. Sitárová – *Priezviská v Budmerickej mestskej knihe* (1998), M. Sedláková (1994, 1996) analyzovala antroponymiu zapísanú v Soľnobanskej mestskej súdnej knihe z rokov 1819 – 1841, L. Bartko venoval pozornosť uhorskému kancelárskemu úzu a jeho vplyvu na slovenské rodné mená (2003). V tomto prípade však metodologicky ide o odlišný výskum ako v projekte *Corpus Toponymicum Slovaciae Medievalis* zameranom na spracovanie historickej toponymie Slovenska. Rozdiel je v tom, že historické antroponymá sa analyzujú z hľadiska názvotvorby, motivačných činiteľov, antropoformantov a antroponymických báz. Stotožniť historické antroponymum s konkrétnym nositeľom, resp. zistiť ďalšie varianty mien používaných na označenie tejto osoby je veľmi náročné, resp. takmer nemožné. Nemožno tu teda budovať antroponymickú scénu z diachrónneho pohľadu ako je to pri toponymii.

Z hľadiska priestorovej distribúcie súčasných slovenských antroponým je najbližšie databáza priezvisk, ktorá je súčasťou elektronického slovenského národného korpusu na internetovej stránke Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave, v ktorom môžeme po zadaní priezviska zistiť frekvenciu výskytu a jeho distribúciu v rámci Slovenska na adrese <http://slovníky.korpus.sk/>. Negatívom tejto databázy však je, že zachytáva len stav z roku 1995 a má obmedzené programové využitie. V porovnaní napr. s českou databázou antroponým na stránke <http://www.kdejsme.cz/> ide o zastaranú verziu, ktorá by si zaslúžila nové programové spracovanie. Záujem verejnosti o vlastné mená je totiž veľký.

Spracovanie slovenského onymického priestoru v synchrónnom i diachrónnom smere je veľkou výzvou nielen pre slovenskú onomastiku, ale aj iné vedy. Pokiaľ by sa podarilo realizovať aspoň časť z tejto výzvy, bol by to veľmi cenný vklad do výskumu slovenského jazyka s presahom minimálne do ostatného slovanského priestoru.

Processing of the Slovak Onymic Space within Onomastic Lexicography – State and Prospects

Jaromír Krško

In the paper, we deal with the current state of the processing of the Slovak onymic space in the form of toponomastics and hydronomastics, while emphasizing two extensive Slovak research projects focused on the processing of the Slovak toponymy and the Slovak hydronymy – Dictionary of Slovak Onoikonyms and the Hydronymia Slovaciae project. In the paper, we pay attention to the reach of these projects on the regional, national, and international toponymy; we analyse broader historical contexts of projects within the Slovak onomastics and the current state of the issue; and we outline development prospects of the Slovak toponomastics in the scope of the creation of the Slovak onomastic school and in the scope of international cooperation. One of the important prospects of Slovak toponomastic researches is their involvement in the formation of all-Slavic researches and the use of the results of the Slovak onomastics within the Slavic studies.